من لەخۆم بەگومانم

«واسلاو هاڤڵ»

و/ جەلیل عەباسی

ئاماژەیەک:...

دەسەڵاتی سیاسی پڕە لەفریو و هەڵخەڵەتاندن کەچی سیاسەتمەداران ئاوڕ لەو راستییە نادەنەوە. (واسلاو هاڤڵ)ی سەرۆک کۆماری (چیکۆسلۆڤاکی) جیاوازە. هاڤڵ لەرەسم و یاسای وەرگرتنی خەڵاتی (Sonning)ی دانیمارکدا خودی خۆی خستە ژێر لێدوان و خوێندنەوەی رەخنەییانەوە. ئەم خەڵاتە پێشتر بە (ئینگمار بێرگمەن) و (یورگن هابرماس) بەخشرابوو.

(ئەمەش دەقی لێدوانەکەی (واسلاو هاڤڵ لەرێورەسمی وەرگرتنی خەڵاتەکەیدا):

نازانم بۆچی خەڵک هێندە دەکشێن بەلای دەسەڵاتی سیاسیدا و کاتێ وەدەستیشیان هێنا هەرگیز نایانەوێ لەدەستی بدەن؟! بەڕای من هۆی ئەم دیاردەیە خۆی لەسێ خاڵدا دەبینێتەوە:

یەکەم: خەڵک بەپێی راوبۆچوونەکانیان لەمەڕ کۆمەڵگایەکی باشتر و بڕوایان بەڕونگەو گەلاڵەیەکی تایبەت (لەسەر لایەنی چاکەو خراپەی ناڕۆم) و هەستکردن بەپێداویستی شۆڕشێک بۆ گەیاندنە ئەنجامی بڕواکانیان روو دەکەنە سیاسەت.

دووەم: نیازی سروشتی هەر مرۆڤێک، ئەو مرۆڤە ناچار دەکات بۆ سەلماندن و دامەزراندن و سەقامگیرکردنی خۆی تێبکۆشێت، ئایا لەم بوارەشدا هیچ وێنەیەکی دڵڕفێنتر لەسیاسەت شک دەبەی بۆ خۆ نواندن؟ نەخێر .. چونکە ئەوە دەسەڵاتە کە ئەو شتە بەمرۆڤ دەبەخشێت. ئەوەی بتوانێ لەو هێزو پلەوپایەیە سوود

وەربگرێت و پێی هەڵسووڕێت کە دەسەڵاتی سیاسی پێی بەخشیوە، دەشتوانێ دنیای دەوروبەری بەپێی خواستی خۆی بگۆڕێت.

خاڵی سێیەمیش دەگەڕێتەوە بۆ هەوڵ و کۆششی بێوچانی زۆربەی خەڵک بۆ دەستەبەرکردنی دەسەڵاتی سیاسی و ئەم هەوڵوتەقەلایەش تەنانەت لە کۆمەڵگا دیموکراسییەکانیشدا سیاسەتمەدارێک بەسەر ئەوانیدیکەدا بەرز دەکاتەوە. ئەم سێ خاڵە بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر پێکەوە بەستراونەتەوەو جیاکردنەوەی هەرکامیان وەکو گرنگترین خاڵ زۆر ئاستەمە. زۆربەی کات خاڵی سێیەم دەبێتە بنەمای هەر چەشنە جووڵانەوەو بزووتنەوەیەک بۆ دەستەبەرکردنی مەبەستەکانی ناو خاڵی یەکەم. تەنانەت تاقە یەک سیاسەتمەداریش شک نابەین کە بتوانێ بەڕاشکاوی بۆ خەڵک یا هەرهیچ نەبێ لەوپەڕی تەنیاییدا و هەر بۆ دڵی خۆشی دان بەوڕاستییەدا بنێت کە ئەو هەموو تەقەلایەی هەر تەنیا بۆ وەدەستهێنانی پلەوپایەو دەسەڵاتی سیاسییە ئەویش هەر تەنیا بۆخودی خۆی، بەڵکو هەر هەموویان ئەوە دووپات دەکەنەوە کە گوایە حەزیان لە دەسەڵات نییەو تەنیا لەپێناوی مافی جەماوەرو بەرژەوەندیی گشتیدا روویان لەوکارە کردووە! شەیتانیش ناتوانێ تێبگات کە ئاخۆ ئەو قسانە راستن یاخود هەر بۆ ئەوە دەکرێن کە لەناو دنیادا پاساوی تەماع و چاوچنۆکی و سەیتەرەخوازیی خۆمانیان پێ بهێنینەوە. من لەو کەسانەم کە پلەو پایەی سیاسی خۆم بۆ هەستی بەرپرسیارێتی و ئەرکۆمەندی دەزانم، بەڵێ، تەنانەت خۆیشم بەقوربانییەکی ئەو هەستەو ئەو رێگایە دەزانم، بەڵام کاتێ هەندێ لەو سیاسەتمەدارانە دەبینم کەلەنزیکەوە دەیانناسم و دەبینم کە هەر ئەوانیش ئەم قسەیەی من دەکەن، دەگەمە ئەو قەناعەتە کە پێویستە سەرنجێکی وردتری خۆم بدەم و لەخودی خۆم بکۆڵمەوەو لە ناخی خۆم بپرسم کە ئایا منیش خۆم فریو نادەم؟ تۆ بڵێی ئەو خەیاڵە لەنەستی مندا سەرهەڵبدات کە لەجیاتی خزمەتکردن زۆرتر بۆ بەرژەوەندی تاکیی خۆم تێبکۆشم؟! هەمیشە لەخۆم دووشکم، باشتر بڵێم ئەزموونە سیاسییەکان و هەروەهاش دیتنی سیاسەتمەدارەکانی دیکە دەمخاتە گومانەوە لەخودی خۆم و لەگەڵ وەرگرتنی هەر خەڵاتێکی تازەیش ئەوەندەیدی لەخۆم دوودڵ دەبم. سێیەمین خاڵ واتە بزووتنەوە بۆ حەزی وەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی پێویستی بەسەرنجێکی وردتر هەیە. باری هەڵخەڵەتێنەرو فریودەری دەسەڵات لەو بردنەپێش و سەرخستنەی بەسەر دیتراندا سەرچاوە دەگرێ، ئەم راستییەش دەبێ لەخۆماندا ببینینەوە کە پێشتر هیچ نەبووین و ئێستا گەییونەتە هێزو دەسەڵات : پێشتر هەموو سیاسەتمەدارو دەسەڵاتخوازەکانمان بەهۆی سوود وەرگرتن لەو دەسەڵاتە و جیاکردنەوەی خۆیان لەجەماوەر سەرکۆنە دەکردن، کەچی ئێستا بەرەبەرەو بەبێ ئەوەش کەخۆمان هەستی پێبکەین، لەوان نزیک دەبینەوەو ئێمەش وامان لێدێت! ئەم راستییەش دەمانشڵەژێنێت و تووڕەمان دەکات، بەڵام لەهەمان حاڵیشدا دەزانین کە ناتوانین خۆمانی لێ لابدەین، بۆچی ..؟ چەند وێنەی زۆر سادەو ئاسایی دەخەمە پێش چاو: با بڵێین ئەنجومەنی وەزیرانی وڵاتێک بۆ دارشتنی گەلاڵەو یاسایەک کە زۆریش پێویست و گرنگە بۆ هەموو وڵات کۆبوونەتەوە، گەر بێت و

من واهەست دەکەم کە یەخسیری جیهانێکم پڕە لە بەهرەو مافی تایبەت و جیاوازی و چاودێری و کڕنۆشبردن و..!

وەزیرێک سەری هاتبێتە ئێش و چووبێتە دکتۆرو لەهۆڵی چاوەڕوانیدا مەحتەل بێت تا سەرەی بگات، ئەوە دیارە ناتوانێ بگات بە کۆبوونەوەی لێکۆڵینەوەکانی کابینەدا. خۆ ناشکرێ بەهۆی دواکەوتنی وەزیرێک ئاوەها گەلاڵەو کۆبوونەوەیەکی هەرە گرنگ دوابخرێت. کەوابوو بۆ ئەوەی جەنابی وەزیر دوانەکەوێت پێویستە دکتۆری تایبەت و هەمیشە ئامادەی هەبێت! یا ئەگەر سیاسەتمەداری وڵاتێک سەردانی وڵاتێکیدیکەی کرد، خۆ نابێ ماوەیەکی دوورو درێژ چاوەڕوان بێ تا هاوتا سیاسییەکەی بگات بۆ دەستپێکردن و کۆبوونەوەو.. ئەمەچییە کابرا بەئۆتۆمبێلی گشتی دێت و دیارە لەڕێگاشدا زۆر مەحتەل دەبێت کەوابوو پێویستە جەنابی سیاسەتمەدار ئۆتۆمبێل و لێخوڕی تایبەتی هەبێت. یاخود گەر سەرۆک کۆمارێک هەر تووشی هەمان گرفت هات و نەیتوانی بگات بە کۆبوونەوەیەکدا، کاریگەری خراپی دەبێت، کەوابوو دەبێ ئۆتۆمبێلەکەی لە

ئالوودەبوونی ئەخلاقی بۆ سیاسەتمەداران ئاسانە، ئەوەندە ئاسانە کە ئینسان بە کەمترین غەفڵەت و بەبچووکترین هەڵەیەک تەنانەت هەست و نەست و خودێتی خۆیشی لەدەست دەدا

قەڵەباڵغی و ترافیکی شەقامەکاندا نەوەستێت و هەموو کەس گورج ڕێگەی بۆ چۆڵ بکات و تەنانەت لە (چرای سوور)یش تێپەڕێت بەبێ ئەوەی پۆلیسی هاتوچۆ بۆی هەبێ لێی بپێچێتەوە! هەروایش دەیان (دەبێ) و (نابێ)ی دیکە وەکو میوانداریکردنی شاندێک و تەلەفۆناتی زۆر و شت کڕین و چێشت لێنان و منداڵ بەخێوکردن و... ، بەکورتی منی سەرۆک کۆمار یا منی وەزیر بۆ ڕاگەیشتن بەکاروبارە گرینگەکانی وەزارەت یا دەوڵەت و وڵاتدا دەبێ: (دکتۆری تایبەت، پۆستەچی تایبەت، ئۆتۆمبێلی تایبەت، لێخوڕی تایبەت بەمافی هاژووتنی تایبەتەوە، تەلەفۆنچی تایبەت، بەردەستی تایبەت، کابانی تایبەت .. و.. و.ی تایبەتیم هەبن، ئەمانەش مافی تایبەتی من و سەرجەم هاووڵاتیان لێیان بێبەشن! من واهەست دەکەم کە یەخسیری جیهانێکم پڕە لە بەهرەو مافی تایبەت و جیاوازی و چاودێری و کڕنۆشبردن و..!

لەدنیایەکدا کە گەورەو سەرکردەکانی نازانن نرخی بلیتی تەکسی یا کیلۆیەک برنج چەندە و نازانن چۆن چایەک دەم بکەن یا ئۆتۆمبێل بهاژوون یا تەلەفۆن بکەن یاخود شتێک بکڕن. من لەئاستانەی ئەو جیهانە کۆمۆنیستیەدا وەستاوم کە لەسەرووی سەرەوە دەڕوانێتە خوارەوەو هەر منیش لەتەمەنی لاویمدا زۆرم ڕەخنە لێگرتووەو سەرکۆنەم کردووە! باشە ئەو چەشنە بیانووگەلە لەکوێوە دەست پێدەکەن. پیرۆزیی خاکی وڵات لەکوێوە کەمڕەنگ دەبێتەوەو حەزو خۆشویستنی ئەو هەموو بەهرەمەندی و مافە تایبەتیانە لەکوێوە سەرهەڵدەدات؟ ئایا نەگەیشتووینەتە قۆناغێک کە لایەنەکان هەڵسەنگێنن و بزانین خودی خۆمان چۆنین و بیرو خواستمان چییەو چۆنە؟ دەبێ بڵێم ئاوەها هەڵسەنگاندن و لەخودی خۆ پێچانەوەیەک بۆ هەموو دەسەڵاتدارێک پێویستە تەنانەت ئەگەر بەنیازی هەرە ئینسانی و ڕاستگۆیانەی خزمەتکردن بە وڵات و هاووڵاتیان و مرۆڤایەتیشەوە کەوتبێتە ناو ئەو دنیایەوە.. من هەمیشەو هەردەم لەگەڵ ئەم ئیحساسەدا لەشەڕوکێشەدام لەگەڵ ناخی خۆمدا، بەڵام هێشتاش ناوێرم بڵێم کە ئایا شتەکەم ناسیوە یان نا، خوو دەگری بەهەندێ شتەوەو لەهەندێ شتیش هەر دوورە پەرێز دەمێنیتەوە، هەر ئەمەشە کە بەرەبەرە و بێ ئەوەی خۆت هەست و دەرکی پێبکەیت لەتوانای داوەری و لێکدانەوەی

راستەقینەو راستگۆیانە دوورتر دەکەویتەوە، بۆیە هەمیشە دەڵێم: لەو کاتەوە کە گەیشتووم بەدەسەڵات هەردەم لەخۆم دوودڵم و هەردەمیش ئەم شک و گومانەم لەخۆم زۆرتر دەبێت، چونکە هەردەم زۆرتر و باشتر ئەوانە دەناسم کە لەکێشەی فریوی دەسەڵاتدا شکستیان خواردووە.

ئەوانەی بەخۆیان دەڵێن خزمەتگوزاری میللەت کەچی لەولاشەوە بڕوایان وەهایە کە مافی ئەوەیان هەیە لەدیتران جیاواز بن و لەسەرووی هەمووانەوە بن! شتێک لە ناو لایەنە خەڵەتێنەرەکەی دەسەڵاتدا شاردراوەتەوە، شتێکی نهێنی و فریودەرو دوو دەم: دەسەڵاتی سیاسی هەر لەسپێدەوە تا درەنگانێک پاش نیوەشەویش ئەو ئیمکانە دەخاتە بەر دەستی مرۆڤ کە بیسەلمێنێ بەڕاستی (وجود)ی هەیەو خاوەنی کەسێتی و (بوون)ێکی حاشا هەڵنەگرە.

هاوکاتیش هەر لەم دەسەڵاتە سیاسییەو هەموو شتێکی سەر بەویشدا مەترسییەک پەنهان کراوە: دەسەڵات کە بەئاشکرا (هەبوون)مان دەسەلمێنێ، لەهەر ئانوساتێکیشدا لە ژیانی واقیعی و کەسایەتی و(بوون)ی راستەقینەی ئێمە کەم دەکاتەوە. ئەو مرۆڤەی کە تا دوێنێ وەکو دیکەی هاونەوعەکانی هەموو کارێکی کردووە، کەچی ئەمڕۆ چیدی نەتوانێ تەلەفۆن بکات، نەتوانێ ئۆتۆمبێل لێخوڕێ، نەتوانێ چا دەم بکات، نەتوانێ خۆی شتومەکی خۆی لەبازاڕ بکڕێت و بەگشتی نەتوانێ لەناو خەڵکدا وەکو ئەوان بژی ئیدی مرۆڤەکەی دوێنێ نییە. ئەوەی تا دوێنێ کامێرای نەدیبوو کەچی ئەمڕۆ هەموو کاروبارێکی لەچاو چەندین و چەند کامێراوە دەبینرێن، ئیدی ئەو مرۆڤەی پێشوو نییە، بەڵکو دەبێتە دیل و یەخسیری ئەو پلەو پایەیەی ئێستای! ئەو شتەی کە لەسەرووی سەرەوە هەموو شتێکی پێ بەخشیوە، لەژێرەوە ریشەی کەسێتی و هەبوونی دەبڕێتەوە، دەسەڵات و ئیرادەی خۆی بەسەر خۆیدا لەدەست دەدات و دەکەوێتە ژێر باری هێزو دەسەڵاتێکی دیکەوەو لەوێوە کۆنترۆڵ دەکرێت، ئەویش هەمان پلەو پایەو خواست و داواکاری و پێداویستی و جیاوازی و پێشهات و رووداوەکانی جیهانی سیاسەت و دەسەڵاتدارێتین.

شتێکی کوشندە لەپشتەوەی حەزو دەسەڵاتی سیاسییەوە خۆی حەشارداوە، لەگەڵ سەلماندن و زلتر کردنەوەی مرۆڤدا، ژیانە ئاسایی و راستەقینەکەی لێ دەسێنێتەوە، لەخۆی دووری دەخاتەوە، بڕستی بیرکردنەوەو هەستیاری و ئاوات خواستنی نامێنێ و دەبێتە پەیکەرە بەردینەیەکی نیوە لاشە، گەرچی ئەم پەیکەرە هەرگیز ناگەنێت و ناپووێ، بەلام لەبنەڕەتدا هیچ نییەو ناشبێتە (هیچ) هەر هەمان بەردی بێگیان نەبێت.! ئایا لەم هەموو راستییە تاڵانە دەگەینە چ ئەنجام و ئاکامێک؟ بەدڵنیاییەوە ناڵێم رۆیشتنە ناو دنیای سیاسەت خراپەو سیاسەت مرۆڤ لەکەدار دەکات. دەمهەوێ بڵێم سیاسەت کارێکی ئینسانییە کە دەتوانێ تۆ بخاتە سەر رێگەی بیرکردنەوەو تێڕامان. بتخاتە ناو هونەری رەخنە لەخۆگرتن و هەستی بەرپرسیارێتی راستەقینەو ئاوەزو نەزاکەت و لێزانی و خۆ خستنە جێی دیتران بۆ ناسینی کێشەکانیان. بەڵام بەو مەرجەی کە سیاسەت ببێتە پیشەی مرۆڤە راستگۆ و بەئەخلاقەکان، ئەوانە کە خۆیان بەزل نازانن و بەئاسانیش فریو ناخۆن و هەڵەو چەواشە نابن. ئەو کەسانەی کە بەچاوی سووکەوە دەڕواننە سیاسەت هەر هەموویان درۆزنن. سیاسەت، کارێکە تایبەت بە مرۆڤە پاک و بێ خەوش و تێگەیشتووەکان. ئەویش چونکە ئالوودەبوونی ئەخلاقی بۆ سیاسەتمەداران ئاسانە، ئەوەندە ئاسانە کە ئینسان بە کەمترین غەفڵەت و بەبچووکترین هەڵەیەک تەنانەت هەست و نەست و خودێتی خۆیشی لەدەست دەدات. کەوابوو ئەوانەی نزیکی سیاسەت دەکەونەوە دەبێ وشیاری خۆیان بن، دەبێ زاڵبن بەسەر دڵەڕاوکێی کارەکەیاندا. من نازانم کە ئایا بەڕاستی لەو تاقمەم یان نا؟ هەر ئەوەندە دەزانم کە پێویستەو دەبێت و دەشخوازم یەکێک بم لەوان، چونکە هەر چۆنێک بێت چوومەتە ناو ئەو دنیایەوە!.

سەرچاوە:

گۆڤاری گردون ژمارە (٣٨/٣٧)ی بەهاری ١٣٧٣ی کۆچی هەتاوی